

ШКОЛСКЕ БИБЛИОТЕКЕ И МЕДИЈАТЕКЕ

Марина Митрић
Народна библиотека Србије
Београд

UDK-371.64
Стручни чланак
НВ.LVIII 2.2009.
Примљен: 10. XII 2008.

АКТИВНА УЛОГА ШКОЛСКЕ БИБЛИОТЕКЕ У ОБРАЗОВНО-ВАСПИТНОМ ПРОЦЕСУ

Апстракт *Основна функција школске библиотеке је образовно-васпитна, што подразумева улогу библиотеке у остваривању програмских циљева и задатака основног, односно средњошколског образовања. Показатељи остварености васпитно-образовних циљева дефинисани су у оквиру неколико критеријума: уређеност фонда, рад са ученицима, сарадња са наставницима, информационо-документациони рад и културни и јавни рад. У раду су дати бројни модалитети примене активног приступа кориснику и начини да се прошири опсег услуга које нуди школска библиотека. Дати су и статистички показатељи о пруженим услугама и коришћењу фондова у школским библиотекама у Србији.*

Кључне речи: *школска библиотека, библиотекарство, информациони центар, васпитање и образовање*

SCHOOL LIBRARY AND ITS ACTIVE ROLE IN EDUCATIONAL PROCESS

Abstract *A basic function of school libraries is to enhance education, which implies the role they have in fulfilling curricular goals and aims of primary and secondary education. The indicators of the fulfilled educational aims are defined in the frame of several criteria: book fund organization, work with students, and cooperation with teachers, informational-documentary work and cultural and public work. The paper offers numerous modalities of the application of an active approach towards the user and the possibilities of expanding the range of services that a school library can offer. Presented are also some statistical indicators of the provided services and the use of the funds in school libraries in Serbia.*

Keywords: *school library, book funds, school library services, educational process.*

АКТИВНАЯ РОЛЬ ШКОЛЬНОЙ БИБЛИОТЕКИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНО- ВОСПИТАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Резюме *Основная роль школьной библиотеки заключается в ее образовательно-воспитательной функции, т.е. в осуществлении целей и задач учебных программ основного и среднего школьного образования. Показателей осуществления воспитательно-образовательных целей можно определить на основании ряда критериев, среди которых выделяются: богатство библиотечного фонда, работа с учениками, сотрудничество с преподавателями, информационно-документационная работа, культурная и публичная деятельность. В данной работе приводится ряд способов применения активного подхода к читателям, а*

такође неке могућности проширења објема услуга школске библиотеке. Приводятся статистичке податке о услугама и коришћењу књижног и других фондова школских библиотека у Србији.

Кључеве речи: функције школске библиотеке, библиотечке фондове, васпитно-образовни процес, основна школа, средња школа.

Законски оквир – утврђене обавезе школске библиотеке

Специфична законска регулатива, која се огледа у примени две врсте прописа који се односе на рад школских библиотека, указује на истовремену одговорност школске библиотеке према образовно-васпитним и библиотечким принципима.

Прописи из области образовања имају приоритет у примени, док се *Закон о библиотечкој делатности* (Службени гласник РС, бр. 34/94) и одговарајући правилници донети на основу њега примењују у сегментима рада школских библиотека који нису регулисани прописима из области образовања (обављање матичних функција, врсте стручних послова у библиотеци, услови за чување библиотечке грађе, ревизија и отпис фондова, евиденција библиотечке грађе).

Прописи из области образовања примењују се на просторне услове и опрему школских библиотека, величину и структуру фондова, степен и врсту школске спреме библиотекара, полагање стручних испита, односно испита за лиценцу и програм рада библиотекара. Положај школског библиотекара утврђује се као положај сарадника у настави. Овим прописима дефинисан је профил кадра у школској библиотеци и која знања и способности он мора да поседује како би допринео успешном остваривању циљева и задатака школске библиотеке.

Основни задаци школске библиотеке¹ односе се на:

- развијање потреба, навика и интересовања за коришћење библиотечке грађе
- подстицање стваралачких потенцијала ученика коришћењем одговарајуће информацијске грађе
- коришћење савремених облика и метода рада са ученицима
- учествовање у остваривању програма образовно-васпитног рада школе
- подстицање и упућивање ученика, наставника и сарадника на коришћење фондова народних и других библиотека

¹ Програм рада стручних сарадника у основној школи (Просветни гласник, бр. 1/94)

- набавку библиотечке грађе и њену физичку обраду, инвентарисање, класификацију, сигнирање и каталогизацију
- вођење прописане евиденције и документације о раду школске библиотеке – медијатеке
- заштиту библиотечке грађе и њену периодичну ревизију

Показатељи остварености васпитно-образовних циљева у областима рада школског библиотекара² дефинисани су у оквиру неколико критеријума: уређеност фонда, рад са ученицима, сарадња са наставницима, информационо-документациони рад и културни и јавни рад. Информационо-документациони рад обухвата систематско информисање корисника о новим издањима, припрему тематских изложби, промовисање коришћења различитих извора знања у наставном процесу, израду и ажурирање каталога у складу с изменама у области библиотечке класификације, као и обуку корисника у коришћењу каталога и других база података.

Програмом рада школског библиотекара³ истакнута је обавеза планирања и програмирања рада школског библиотекара и улога школске библиотеке у остваривању васпитно-образовних циљева. У оквиру образовно-васпитне делатности прецизирани су различити облици рада са ученицима и разни облици сарадње са наставницима и стручним сарадницима, док се у оквиру библиотечко-информационе делатности, уз низ стручних библиотечких послова, наводе различите методе приближавања фонда корисницима и подстицање читања и свестранијег коришћења библиотечких фондова. Обавеза школског библиотекара је и стручно усавршавање, праћење педагошке и стручне литературе из области библиотекарства, као и културна и јавна делатност у коју спадају различите културне активности, попут обавезе припремања и организовања различитих културних догађања у оквиру школе (књижевне трибине, сусрети, разговори, акције прикупљања књига и уџбеника, разни конкурси и обележавање јубилеја), затим сарадња с народним и другим библиотекама, као и са другим установама и организацијама у области културе (културно-уметничка друштва, центри за културу и сл.). Предвиђена је и сарадња са новинско-издавачким кућама, радио-телевизијским центрима, позориштима и сл.

Рад с ученицима одвија се на више начина, при чему је најзначајнији сегмент систематски рад на оспособљавању ученика за коришћење књига и самостално тражење и налажење потребних извора информација.

² Правилник о сталном стручном усавршавању и стицању звања наставника, васпитача и стручних сарадника (Службени гласник РС, бр. 14/04)

³ Правилник о сталном стручном усавршавању и стицању звања наставника, васпитача и стручних сарадника (Службени гласник РС, бр. 14/04)

Основна функција школске библиотеке је образовно-васпитна, што подразумева улогу библиотеке у остваривању програмских циљева и задатака основног, односно средњошколског образовања. Да би била неопходна подршка у васпитно-образовном процесу, библиотека мора да садржи неопходну уџбеничку литературу и школску лектуру, а библиотекар мора бити у току с изменама наставног програма и усклађивати набавку библиотечке грађе са потребама наставног процеса. Истовремено, обавеза школског библиотекара је да буде у току са најновијим достигнућима у области библиотекарства и информacionих технологија.

У циљу остваривања основних задатака школске библиотеке прописана је обавезна сарадња школске библиотеке са наставним особљем у креирању набавне политике, при чему се не мисли само на набавку нових извора, већ на једну континуирану политику набавке библиотечке грађе која ће омогућити да школска библиотека заиста буде подршка образовном процесу у школи.

Бројни начини остваривања утврђених задатака и циљева школске библиотеке – кроз активан приступ кориснику

Квалитет рада библиотеке и вредновање резултата рада ради побољшања библиотечких услуга

Критеријум за вредновање библиотеке није број књига који поседује, већ квалитет и квантитет услуга који пружа корисницима. Побољшање квалитета услуга, пре свега, захтева преиспитивање досадашњих резултата. Однос школског библиотекара према корисницима библиотеке захтева педагошко знање, много такта и стрпљења, добро познавање фонда и свог посла. Истина је да степен коришћења библиотечког фонда зависи од величине и структуре самог фонда, али се квантитативни напредак с успехом достиже само ако је праћен одговарајућим порастом квалитета рада.

Прикупљање и анализа статистичких показатеља неопходни су за вредновање и побољшање библиотечких услуга.

Статистички показатељи о броју изложби, предавања, књижевних сусрета и трибина које организују школске библиотеке прикупљају се сваке године за базу Мрежа библиотека Србије. Те податке доставља око 1.100 школских библиотека у Србији. Годишње се у просеку одржи 5-7 различитих културно-образовних манифестација по једној школској библиотеци. Укупан број одржаних изложби годишње износи око 1.500, затим 1.600-1.800 разних предавања, око 1.100 књижевних сусрета, 200-300 трибина и 1.700-1.800 других културно-образовних манифестација. Око 20 % библиотека има живу културну делатност са укупно 10 и више

организованих предавања, књижевних сусрета, изложби или неког другог облика културно-образовне активности у току школске године. Међутим, велики број библиотека, чак 35-40 % оних које годишње одговоре на анкету о библиотечком пословању, не пружа ниједну овакву услугу.

Могућност коришћења читаонице је основни предуслов да се ученицима приближи ова врста библиотечких услуга. Према подацима доступним у бази Мрежа библиотека Србије, 33,4 % библиотека основних школа и 21,9 % библиотека средњих школа у Србији нема никакав читаонички простор, чак ни могућност да у ту сврху користи неку учионицу када се у њој не одвија настава. Ове школске библиотеке немају никакве услове за организовање културних активности.

На основу података о коришћењу фондова, може се закључити да се у већину школских библиотека углавном долази само по обавезну школску лектуру. Поређењем броја ученика који су евидентирани као корисници библиотеке и броја књига које су они прочитали за неколико узастопних година, може се уочити да је један ученик у просеку прочитао око четири књиге у току једне школске године. То свакако указује на чињеницу да су неопходне промене у раду школских библиотека.

Поставља се питање зашто није остварен већи обим коришћења услуга које нуди школска библиотека? Много тога може се објаснити застарелим, неактуелним фондовима и лошим просторним и техничким условима. С друге стране, пасивно чекање да ученици дођу у библиотеку сигурно неће допринети већој читаности и искоришћености постојећих библиотечких услуга. Неопходан је активнији приступ да би се потенцијални корисници привукли у библиотеку, а да се истовремено обезбеди да постојећи чланови редовније долазе, више читају и користе и друге услуге школске библиотеке.

Одговарајућом структуром својих фондова, школска библиотека мора бити у функцији целокупне наставе у школи и истовремено треба да задовољи различита интересовања ученика која су изван наставног процеса.

Према IFLA/UNESCO Смерницама за школске библиотеке, у фонду школске библиотеке треба да има најмање 2.500 важних и савремених јединица намењених корисницима свих узраста, способности и образовног нивоа, при чему најмање 60 % фонда треба да чине некњижевни извори који се односе на наставни програм. Услуге библиотеке обавезно подразумевају и приступ електронским изворима информација, базама података, приступ Интернету.

Подаци доступни у бази Мрежа библиотека Србије указују на неодговарајућу структуру фондова у школским библиотекама у Србији. Уочљива

је велика несразмера у односу литературе за наставу матерњег језика (56,6 %) и литературе потребне у настави осталих предмета (8,7 %). Неопходно је побољшати структуру фонда, с обзиром на то да је она у садашњим условима, пре свега, прилагођена потребама наставе матерњег језика и књижевности и не може адекватно да прати извођење наставе осталих предмета, док са свега 16,6 % литературе изван наставног програма свакако не може задовољити шира интересовања и потребе ученика.

Недостатак материјалних средстава није једини разлог овако неповољне структуре фонда у школским библиотекама, будући да често довољно сарађују библиотекар и предметни наставници приликом креирања набавне политике. У ситуацији када библиотека не располаже довољним бројем примерака школске лектуре, бар се може, у сарадњи са предметним наставницима, плански осмислити њено коришћење, како би се избегло да сва одељења истовремено обрађују исту наставну јединицу те да се библиотека не доведе у позицију да не може да задовољи ни најосновније потребе корисника.

Најважнији предуслови за успешан рад школске библиотеке су одговарајућа величина и структура књижног фонда, просторни услови, одговарајућа библиотечка и техничка опрема, као и могућност коришћења модерних информационо-комуникационих технологија. Углед библиотеке, ипак, највише зависи од школског библиотекара и његовог односа према свом послу.

У нашој пракси школски библиотекар не наилазе увек на довољну подршку и разумевање школских управа, чак ни када је реч о попуњавању основног фонда библиотеке. Типични проблеми присутни у школским библиотекама постоје већ годинама и деценијама. У бројним извештајима, радовима и материјалима са различитих саветовања указивано је на ове проблеме још пре више деценија, али стиче се утисак да је мало тога предузето како би се постојеће стање изменило. Евидентан је недостатак одговарајуће опреме, техничких и финансијских средстава и на те проблеме се без сарадње са одговарајућим ауторитетима не може битије утицати. Међутим, могу се бар осмислити добри програми и стратегије за побољшање квалитета услуга које библиотека пружа.

Потребно је најпре активним приступом радити на промени сопственог имиџа и постојеће слике о библиотеци која често није позитивна. Неопходно је усталити радно време. Оно треба да буде видно истакнуто и прилагођено најбољим могућностима коришћења, како се не би догодило да у једном кратком временском интервалу велике групе деце улазе у библиотеку, чиме се доводи у питање квалитет услуге. Немогуће је за библиотекара да у таквим условима посвети довољну пажњу ученику који није дошао само да

задужи или раздужи обавезну лектуру. Има примера школских библиотека чије је радно време краће од три сата дневно, при том не раде сваког дана. Честе промене кадра нису добра решења за школску библиотеку, као и појава да послове школског библиотекара обавља наставник који минималним ангажовањем у библиотеци само допуњује фонд сати остварених у настави.

За рад школске библиотеке посебно је важна мотивација ученика за долазак у библиотеку и коришћење њених услуга. Први постулат је адекватан простор и атмосфера која треба да омогући пријатан амбијент за учење и дружење. Неопходно је и да се библиотека прилагоди убрзаном развоју нових технологија и да својим корисницима омогући коришћење савремене технолошке опреме. Увођење нових савремених метода рада у библиотечко пословање, уз помоћ нове модерне технологије, попут коришћења различитих мултимедијалних публикација које су истовремено забавног и едукативног садржаја, допринеће задовољавању не само образовних, већ и ширих потреба и интересовања ученика. Тиме се постиже да се школска библиотека не доживљава само као обавеза, што је пут за стварање будућих одраслих корисника библиотека, код којих са престанком обавезног школовања неће престати и потреба за коришћењем библиотеке уопште. У том смислу важан је и први контакт ученика са библиотеком, да зна шта ту може да добије и да се пријатно осећа, да схвати значај библиотеке за своје образовање и да стекне навику да се библиотеци обраћа за сваку своју потребу. Битан елемент оваквог односа према школској библиотеци је поверење у библиотекара, који уме да подстиче радозналост и креативност и да формира укус и читалачке навике без наметања, увек у забавној и занимљивој форми, чак и када сиромаштво фондова не може задовољити све потребе и интересовања.

У оквиру Правилника о раду библиотеке потребно је дефинисати правила рада са читаоцима и упознати их са начином коришћења фондова и услуга библиотеке. Треба водити рачуна о томе да информације не садрже забране у смислу шта корисник не може добити и на шта нема право, већ шта може у библиотеци да добије и на који начин, које су услуге које библиотека пружа. За најмлађе читаоце најбоља су сликовито приређена упутства за коришћење, са изводима из правила библиотеке, која истовремено садрже основне информације о књигама, дечјим листовима и часописима и осталој грађи коју библиотека нуди. За оне нешто старије довољни су кратки проспекти и водич кроз библиотеку, са основним упутствима за лакше сналажење у библиотеци и коришћење њених фондова. Како је у школској библиотеци неопходан слободан приступ фонду, важно је објаснити принцип по коме су књиге сложене и како најлакше пронаћи тражену.

Вредновање резултата рада може да буде полазна основа за подстицање коришћења школских библиотека. Један од начина бољег спознавања потреба корисника и сазнавања њихових ширих интересовања јесте да их питамо. Могу се користити квантитативне методе попут различитих упитника, или квалитативне методе као што су интервјуи. Методе анкетирања ученика примењују се у циљу сазнавања шта они мисле о библиотеци, како је доживљавају и како оцењују комуникацију са библиотечким особљем, што ће помоћи да се побољша однос библиотека (школски библиотекар) – корисник. Истовремено, саставни део упитника треба да буде и мишљење ученика о садашњем фонду школске библиотеке и колико је он у могућности да задовољи њихова интересовања. Важно је анкетирати интересовање ученика за читање вануџбеничке литературе, како би се сазнало за коју област постоји највеће интересовање и које писце најрадије читају. Бројне анкете показале су да деца школског узраста најпре усвајају препоруке својих вршњака.

Непрекидно процењивање потреба корисника је важан сегмент у пословању школске библиотеке. Један од начина да ученици учествују у планирању библиотечких услуга и програма је коришћење различитих механизма за добијање повратних информација, као што су поруке на зидним паноима, бележнице, огласне табле, разни форуми на мрежи и слично. Могу се организовати и групе ученика, у оквиру библиотечких секција или на други начин, које ће директно учествовати у осмишљавању активности библиотеке, што ће сигурно резултирати бољом посећеношћу и већим интересовањем за услуге библиотеке у оквиру школе.

Опсег библиотечких услуга

Посебно је важно проширити опсег услуга које се могу добити у библиотеци. Организовање различитих предавања на теме које сами ученици одаберу, уз ангажовање адекватних предавача за ту прилику, сигурно је начин да се популаришу и друге услуге школске библиотеке и да се она више приближи потенцијалним корисницима. Неопходно је направити годишњи програм оваквих активности, који се сваке године иновира у складу с интересовањима ученика.

IFLA/UNESCO Смернице за библиотечке услуге за младе посебно истичу културне функције школске библиотеке, као значајан сегмент њеног пословања. У библиотеци се могу организовати посебна дешавања као што су изложбе, гостовања писаца и обележавања различитих пригодних датума. У програме библиотеке могу се и ученици активно укључити учешћем у представама инспирисаним књижевним делима, које су намењене

родитељима и другим ученицима, а библиотекар може за млађе ученике да организује разговоре о књигама и причање прича.

Културно-образовне активности попут сусрета са дечјим писцима и различитих едукативно-забавних радионица имају посебну привлачност за децу млађег школског узраста, а могу имати пресудну улогу у успостављању трајне привржености библиотеци. Важно је усмеравање развоја деце путем књига, али и различитих радионица с историјским и научним темама и сл. Није књига једино средство које ће привући кориснике, а нове технологије, уз добро осмишљене програме и проширивање врста и броја услуга које се нуде, могу бити кључно средство у привлачењу ученика у школску библиотеку.

Школска библиотека не треба да буде само место где се позајмљује лектира и друге књиге, већ је важно омогућити коришћење и других материјала попут музичких CD-ова и видео филмова, коришћење енциклопедија, речника, лексикона и других секундарних извора, као и омогућити приступ дигиталним збиркама доступним на различитим образовним сајтовима и порталима. Важно је обезбедити занимљиве садржаје који одговарају интересовању и интензитету пажње. То може бити збирка исечака новинских чланака на одређену тему или у холу школе постављена изложба која на сликовит начин упућује на фондове библиотеке. У самој библиотеци треба редовно правити изложбе нових књига, а праћење новоиздатих публикација на свим медијима предуслов је за набавку актуелних и тражених наслова.

Задатак школског библиотекара је и оспособљавање корисника за самостално коришћење библиотеке и свих њених потенцијала. Организовање наставних часова у библиотеци је најбољи начин да се то постигне, при чему се у сарадњи са предметним наставницима могу организовати и часови из појединих предмета (општеобразовних или стручних)⁴.

Може се организовати библиотечка секција, чије би поље деловања било мало шире од њеног класичног поимања да ученици треба да савладају одређене процесе рада у библиотеци који су чисто стручно-библиотечког карактера и да истовремено науче како да на најделотворнији начин користе библиотеку. Чланови секције би имали могућност да науче и како да направе своју Web страницу или како да напишу новински чланак или извештај. Могу се организовати и посебна информатичка и новинарска секција, чији би чланови заједно са школским библиотекарском уређивали школски часопис. У оквиру Програма рада школског библиотекара, истиче се и обавеза припремања и сакупљања материјала за школска информативна гласила, а школски лист може се употребити као ефикасно средство за популарисање

⁴ Програм рада стручних сарадника у средњој школи (Просветни гласник, бр. 1/93)

читања и препоруку ученицима какву литературу да користе. Потребно је на различите начине применити активан приступ кориснику.

Школска библиотека треба да пружа и услуге проналажења неопходних информација као помоћ у изради задатака, писању реферата, семинарских и матурских радова и слично. То се остварује пружањем референсних информација и подстицањем коришћења збирки у свим форматима. Школска библиотека може олакшати приступ спољним референсним и другим изворима путем омогућавања коришћења Интернета. Може понудити и услуге набавке тражених књига путем међубиблиотечке позајмице, за шта је свакако неопходна сарадња са јавним библиотекама, али и другим културним организацијама у заједници. Библиотека се путем учешћа у емисијама на локалној телевизији или радио-станици може укључити у креирање образовног програма, давање савета на тему „шта читати“ и слично.

Нове технологије и коришћење Интернета и е-поште омогућавају проширивање библиотечких услуга и на услуге комуникације. Комуникациони аспект односи се и на могућност ширег повезивања са другим школским библиотекама и различитим образовним организацијама на Интернету. Повезивање са другим школским библиотекама омогућава не само давање информација о свом фонду, већ и о фондовима других школских библиотека који на тај начин постају доступни ширем кругу.

Библиотека треба да даје информације о листовима и часописима, да пружа услуге упознавања штампе за децу, која одговара узрасту ученика. Пружање информација о фонду треба да обухвати и детаљан опис појединих легата уколико их школска библиотека има у свом фонду. За базу Мрежа библиотека Србије 2,3 % школских библиотека доставило је податак да у својим фондовима чува бар један значајан легат.

Основни предуслов за приближавање фондова корисницима јесте да школски библиотекар познаје фонд и да изради одговарајуће каталоге који ће бити спона између корисника и фонда. У већини школских библиотека у Србији није формиран ниједан каталог. Информациони инструменти су изразито неразвијени, што илуструје и податак да 77 % школских библиотека нема формиран чак ни лисни алфабетски каталог, иако је обавезан за сваку библиотеку. Каталог на наслов поседује 8,2 % школских библиотека, стручни каталог по УДК 11,1 %, а предметни само 2,3 %, иако је изузетно значајан као информациони инструмент у овом типу библиотека.

Обука за самостално коришћење библиотеке и оспособљавање за самостално учење и образовање

Употреба Интернета у библиотеци и могућност коришћења електронске поште неопходан су предуслов да би школска библиотека остварила функцију подршке образовању у области информационих технологија и информатичком описмењавању. Неопходне су и неизбежне и нове методе рада и укључивање библиотеке у модерне технолошке процесе. Не сме се догодити да ученик основне школе у ово буде више упућен од школског библиотекара. Истовремено, библиотекар треба да пружи помоћ и покаже да су ти електронски извори само још једно средство за подучавање и учење, то су средства која воде неком циљу, а не циљ сам по себи. Тиме ће се деца школског узраста на најбољи начин упутити на правилно служење и коришћење информационо-комуникационих технологија у сврху бољег учења и усвајања знања, будући да је још увек релативно мали број ученика у могућности да то научи код куће. Према истраживању о употреби рачунара у 2008. години⁵, које је спровео Републички завод за статистику Србије, 40,8 % домаћинстава у Србији поседовало је рачунар, при чему предњачи Београд са 53,1 %. Приступ Интернету најчешће се остварује преко персоналних рачунара (95,2 %), док се у 24,8 % случајева за приступ Интернету користи и мобилни телефон. У 2008. години приступ Интернету имало је 33,2 % српских домаћинстава. Модемски приступ имало 51,1 % домаћинстава која поседују Интернет прикључак, док је ADSL користило 24,4 %, кабловски Интернет 23,2 %, а WAP и GPRS 15,5 % домаћинстава.

Могућност приступа Интернету само је моћно средство за тражење и проналажење информација, а његово коришћење на прави начин омогућава да се одаберу важне и квалитетне информације у најкраћем могућем времену. Библиотекар, пре свега, треба да упућује ученике како да пронађу актуелне и релевантне информације, како да их вреднују и како да што ефикасније искористе многобројне расположиве алате за тражење информација. Школска библиотека је раније имала позицију информационог центра у школи, а данас све више постаје средство за учење. Модерне технологије омогућавају њено активно учешће у образовном процесу, где она заиста постаје неопходна подршка у настави, нудећи истовремено и различите технике неформалног учења.

Оспособљавање за самостално учење и спретно служење енциклопедијама, речницима, библиографијама и другим секундарним изворима информација треба да обухвата и мултимедијалне енциклопедије,

⁵ Вукмировић, Драган; Павловић, Кристина; Шутић, Владимир. Употреба информационо-комуникационих технологија у Републици Србији, 2008: домаћинства/појединци, предузећа. Републички завод за статистику, Београд, 2008.

енциклопедије на Интернету, као и обуку за сналажење у разним врстама каталога и е-извора. Циљ је да се код ученика развију способности коришћења регистара, многобројних референсних извора и свих технолошких решења, у циљу проналажења информација које се односе на појединачне предметне области или цео наставни програм. Истовремено, библиотекар треба да помаже ученицима и упућује их како да саставе пописе литературе и коришћених извора. Резимирање, цитирање и састављање комплетних и тачних библиографија треба да се научи у библиотеци и уз помоћ библиотекара.

Примена е-учења може да измени положај школске библиотеке. Могућности е-учења у школској библиотеци су вишеструке: допринос информатичком описмењавању наставника и ученика и доживотном учењу, вишеначинска подршка настави, сарадња у развоју садржаја за е-учење, стварање дигиталне збирке наставних садржаја и различитих образовних материјала која на најпрактичнији и најекономичнији начин омогућава чување и коришћење образовних садржаја. У ери Интернета и различитих могућности коришћења електронских књига и часописа, класична школска библиотека, као просторија у коју се долази само по обавезну лектуру, потпуно је превазиђена.

Повезивање са другим школским библиотекама и сарадња са јавном библиотеком

Ради ефикаснијег коришћења информација доступних на Интернету намеће се потреба повезивања школских библиотека у шире мреже. На тај начин омогућава се не само давање информација о свом фонду и фондовима других школских библиотека, већ и приступ ресурсима који постају доступни ширем кругу корисника.

Наставници на тај начин могу да размењују идеје и практична решења за проблеме у појединим наставним процесима, да креирају методске јединице и размењују корисне наставне материјале, а школске библиотеке могле би за кратко време да обогате своје фондове великим бројем проверених материјала, употребљивих и корисних у настави.

Покретање иницијативе за прављење портала српских школских библиотека на Интернету омогућило би неку врсту интерактивне комуникације или рада са корисницима, док би сајтови неколико водећих школских библиотека које имају техничких и кадровских могућности у почетку били релевантни извори за преузимање различитих садржаја едукативног и забавног карактера. За слабије развијене библиотеке, поред набавке само минимума неопходне опреме за приступ оваквим садржајима, било би у почетку довољно едуковање школског библиотекара путем одговарајућих

семинара. Овакви портали већ постоје у неким земљама у непосредном окружењу, чија би се искуства могла применити на мрежу наших школских библиотека. Укључивање школских управа у ове програме осмишљавања услуга које би понудио портал школских библиотека на Интернету, као и сарадња са надлежним министарством, у смислу финансијске подршке, дало би могућност да се истовремено већа пажња посвети школским библиотекама, сталности њиховог кадра, а онда и одговарајућој едукацији и стручном усавршавању, што је неопходан предуслов за квалитетну подршку образовном процесу.

Да би што успешније задовољиле потребе и интересовања корисника, школске библиотеке треба да сарађују са јавном библиотеком у својој локалној заједници. Јавне библиотеке која пружају услуге намењене деци и младима најважнији су партнери школске библиотеке. Интересовања и потребе деце и младих људи школског узраста боље ће се задовољавати ако школске и народне библиотеке сараднички планирају свој рад, како би се њихове активности међусобно допуњавале.

У Ифлиним документима који се односе на рад јавних и школских библиотека дефинисани су различити облици сарадње и заједничког деловања. Ова два типа библиотека у Србији имају заједничку корисничку популацију, с обзиром на то да ученици основних и средњих школа, заједно са децом предшколског узраста, чине око 60 % укупног броја корисника јавних библиотека.

IFLA/UNESCO Смернице за школске библиотеке и IFLA/UNESCO Смернице за развој јавних библиотека прецизирају сарадњу школских и јавних библиотека у следећим областима: заједничка обука особља, заједничко коришћење извора, кооперативно обогаћивање фондова, кооперативно осмишљавање програма и њихово заједничко реализовање, координација електронских сервиса и мрежа, сарадња у изради средстава за учење и образовање корисника, одељенске посете ученика јавној библиотеци, удружене промоције читања и писмености, програми упознавања са Web-ом намењени деци, заједничко коришћење телекомуникационе и мрежне инфраструктуре, заједнички маркетинг библиотечких услуга, усмерен на децу и младе.

Примена маркетиншких активности у раду школских библиотека

Активна улога школске библиотеке у пружању квалитетних библиотечких услуга подразумева и примену неке врсте маркетинга у приступу корисницима и дефинисању улоге и значаја библиотеке у целини. Свакако да је у томе неопходна и помоћ наставног особља. Основни мотив је бољи имиџ школске библиотеке и унапређивање њеног рада.

Бројне су активности које се могу предузети, попут покретања и одржавања сајта школске библиотеке на којем се промовишу библиотечке услуге и постоје линкови до и од сродних сајтова и портала, организовање приказа и изложби, састављање информатора о услугама и колекцијама, припремање и дистрибуција пописа извора везаних за поједине наставне јединице, као и за мултидисциплинарне појмове који се обрађују кроз више предмета, давање информација о библиотеци на састанцима нових ученика и њихових родитеља, организовање сајмова књига и кампања информатичког описмењавања, постављање доброг система означавања (у библиотеци и изван ње), иницирање сарадње са другим организацијама (нпр. са јавним библиотекама, музејским службама итд.). План активности треба повремено вредновати, прегледати и ревидирати у складу са постојећим потребама.

Може се отворити и већи број канала комуникације са школском библиотеком и омогућити да физички долазак ученика у библиотеку не буде једини начин успостављања комуникације са школским библиотекарком. Могу се предузимати акције типа: „Пошаљите SMS свом школском библиотекарку и на тај начин резервишите књигу коју желите да читате или предложите тему предавања које вас интересује да чујете.“ Школска библиотека може да направи свој блог или да се укључи у форуме и причаонице које ученици посећују на Интернету, како би учешће у њима искористила за популарисање својих услуга. И огласна табла школе може користити да се ученицима пренесу различите информације о библиотеци. Уопште, треба користити сва места где ученици бораве, где се састају и друже (ходнице, учионице, школски лист, блогови, форуми) како би им се пренеле информације о школској библиотеци и услугама које она нуди.

У време организованих спортских такмичења могла би и школска библиотека да узме учешћа тако што ће направљен списак литературе из области кошарке, фудбала, рукомета, атлетике, одбојке, шаха, различитих борилачких вештина и сл. делити учесницима и позивати их да у својој школској библиотеци потраже часописе и књиге из спортова који их занимају, или да можда погледају изложбу ових публикација која је управо у то време припремљена у библиотеци. Може се направити и збирка чланака из часописа који се односе на ове тематске области, велики део може се вероватно бесплатно скинути са Интернета, јер постоје електронска издања различитих спортских часописа. У сарадњи са наставним особљем библиотека ће набавити уџбенике и другу литературу у складу с образовним процесом. Међутим, циљ школске библиотеке није само да својим фондом омогући несметан наставни процес, већ и да задовољи шира интересовања и потребе везане за слободно време. То ће свакако допринети да школска

библиотека не буде схваћена само као место где се одлази по обавезну школску лектуру, већ ће формирати и будуће трајне кориснике.

Школска библиотека с основном рачунарском опремом и могућношћу коришћења Интернета може да понуди различите садржаје који ће привући ученике у библиотеку. Потребан је само мало активнији приступ школског библиотекара и могућност фотокопирања. У време ђачких екскурзија школски библиотекар може да припреми текстове са туристичким информацијама о местима која ће бити посећена током екскурзије и да их подели ученицима (много тога може се наћи на Интернету и преузети из релевантних и поузданих извора). Истовремено, ученици се могу позвати да у школској библиотеци потраже литературу са информацијама о музици, храни, историјским локалитетима које треба видети, местима за забаву или књиге о учењу језика. Може се припремити изложба књига које нуде информације о градовима, планинама и бањама Србије или страним земљама које ће бити посећене током екскурзије. Има много начина за популарисање школске библиотеке.

Треба искористити пригодне датуме за расписивање наградних литерарних конкурса у вези с обележавањем различитих догађаја значајних за школу или локалну заједницу којој припада. Школска библиотека може да се појави као организатор или суорганизатор прославе или да за ту прилику у просторијама библиотеке организује квиз знања и маскенбал. Добар ефекат може се постићи и повезивањем са школским библиотекама других школа које носе исто име, с обзиром на то да велики број основних школа у Србији носи исти назив попут „Вук Караџић“, „Доситеј Обрадовић“, „Радоје Домановић“, „Свети Сава“ итд.

Препознатљиви лого школске библиотеке учиниће много једноставнијим презентирање услуга које она нуди. У креирање логотипа библиотеке могу се укључити и ученици школе са својим идејним решењима. Расписивање наградног конкурса можда је најбољи начин да се укључе сви ученици, а најбоље решење могло би се наградити интересантним музичким или мултимедијалним CD-ом забавно-образовног карактера или неком занимљивом књигом.

Један од популарних начина да се услуге школске библиотеке учине приступачнијим је израда њеног вебсајта или бар странице на постојећем сајту школе. У сарадњи са наставником информатике могло би се обезбедити и учешће ученика у изради сајта.

Да би била неопходна подршка васпитно-образовном процесу, школска библиотека мора примењивати различите начине активног приступа корисницима, мора посветити већу пажњу својој образовно-васпитној

функцији и бити у току са најновијим достигнућима у области библиотекарства и информационих технологија.

Литература:

- Булајић, Марија. Читалачки интерес ученика виших разреда значајан фактор у формирању фонда вануџбеничке литературе у библиотеци основне школе. У: Библиотекар, бр. 2 (1976), стр. 189-207.
- IFLA/UNESCO Смернице за школске библиотеке У: Гласник Народне библиотеке Србије, бр. 1/2005 (2005), стр. 387-417.
- IFLA/UNESCO Смернице за развој јавних библиотека. Народна библиотека Србије : Библиотека града Београда, 2005.
- IFLA/UNESCO Смернице за библиотечке услуге за децу http://www.nbs.bg.ac.yu/view_file.php?file_id=1831
- IFLA/UNESCO Смернице за библиотечке услуге за младе http://www.nbs.bg.ac.yu/view_file.php?file_id=1832
- Јанковић, Милан. О квалитету рада библиотека. У: Библиотекар, бр. 2 (1969), стр. 187-191.
- Јанковић, Милан. Прилог методици рада са децом у народним библиотекама. У: Библиотекар, бр. 1-2 (1960), стр. 39-47.
- Михаличек, Мубера. Од читаоца библиотеке до корисника савременог БИС-а. У: Библиотекар, бр. 1-2 (1988), стр. 68-73.
- Правилник о дозволи за рад наставника, васпитача и стручних сарадника (Службени гласник РС, бр. 22/05) <http://www.knjiznicari.hr>
- Правилник о сталном стручном усавршавању и стицању звања наставника, васпитача и стручних сарадника (Службени гласник РС, бр. 14/04)
- Програм рада стручних сарадника у основној школи (Просветни гласник, бр. 1/94)
- Програм рада стручних сарадника у средњој школи (Просветни гласник, бр. 1/93)